

„Skielderiet i Sions Kirke”

– eller „Var Matthias maleren?”

af Finn Gad

Den første overskrift over denne artikel kan muligvis sætte fantasien på afveje. Derfor den anden titel, som måske lader den uforberedte læser lige så mystificeret. Det sidste ord, „maleri“, forklarer imidlertid det første „Skielderiet“. Den gamle købmand *Carl Christopher Dalager* havde sin egen ortografi og tegnsætning, som man må sætte sig ind i, hvis man vil have det rette ud af hans breve. Men overskriftens mysterium må hellere med det samme opklares. Det drejer sig om det maleri, der blev omtalt i artiklen om *Matthias Ferslev Dalager* i nærværende tidsskrifts nr. 3 1975, nærmere betegnet side 68, og endnu nærmere note 2, side 76.

For at læseren dog ikke skal ulejliges med at slå efter, skal „historien“ resumeres her. I forbindelse med Matthias Ferslev Dalagers besøg hos forældrene ved Arveprinsens Ejland i 1792, skrev købmand C. C. Dalager 4/8 en skrivelse til direktionen for KGH: „Een af mine Sønner Navnlig Matthias Ferslew D: som fra Barndom har Væred i Fædrene Landet, og nu i Nogle Aar Elev ved Konst accademied. hvor han med Fliid.

haver Studered. Tegne og Maler Konsten. har i Aar besøgt os hans Gamle Forældre her i Landet. — Efter alles Tilstaaelse haver han Et Herlig Genie. til det Han har Applicered Sig til hvilek og Hans Arbeide i den korte tiid han haver opholdt Sig her i Landet udi viiser. Ved et Skielderi som han har forfærdiget, og Skiænked til Sions Kirke i Jacobshavn som er hans Føede Stæd.“

Lidt længere nede i skrivelsen fortsatte købmand Dalager sin omtale af sønnen: „Han er Een Jndfødt Grønlænder. Paa hans Moeders Siide, og den første der kunde Maaskee Giøre denne fattige og foragtede Nation Nogen Ære og Viise at Grønlenderne Endog, kan have Talent og Siæle Ævne, saavel som andre Nationer. — — — Det ville meged Krænke mig, om dette unge haabefulde Menniske Skulle her i dette Fatale Land Ned Grave Baade Genie og Talent ved Siden af hans Forældres Støv —“ etc. (RA: KGH, Grønl. Br. 1792/93, læg Arveprinsens Ejland 1792, skr. fra kbmnd. C. C. Dalager til KGHdir., udat. men nok 4/8).

Købmand C. C. Dalager skrev dette for at formå KGH's direktion til at yde en eller anden form for støtte til sønnen. Denne kunne ikke klare sig økonomisk på den kunstneriske begavelse, som faderen ikke et øjeblik var i tvivl om. Men al vurdering er jo relativ, og her drejede det sig vel ikke alene om den faderlige bedømmelse, men også om en vurdering i forhold til, hvilke kunstneriske frembringelser der ellers *efter datidens europæiske kunstopfattelse* havde vist sig i Grønland. Der havde ikke vist sig nogen. Man havde slet ikke sans for de specifikke vestgrønlandske kunstprodukter.

Det er ikke den primære opgave her at foretage en vurdering af Matthias Ferslev Dalager som kunstmaler. Der kan derimod siges noget om hans uddannelse i faget, selv om kilderne hertil flyder meget sparsomt. I Weilbachs notater på Statens museum for Kunst findes der tre om Dalager. Den ene meddeler, at der i Kunstakademiets dagbog under 28. marts 1791 er antegnet, „I anden Fritegningsskole for Informator Löffler avancerede F. D.“ Disse sidste bogstaver står for Ferslev Dalager. Det andet notat er en henvisning til J. E. Brodahl: Tre århundredes trøndersk maleri, Trondhjem 1935, p. 13. Her er der en kort, temmelig intetsigende omtale af Matthias Dalager. Det tredje notat er en henvisning til Trinitatis Kirkes kirkebog, hvor begravelsen af Matthias Dalagers 5 uger gamle søn noteres under 12. juli 1794, „fra Aabenraa 238“, hvor han åbenbart havde sin bopæl. Da denne dato ligger året før, han blev viet til en københavnsk pige, findes der formodent-

lig en historie bag den triste begivenhed. Det skal dog ikke granskes nærmere.

I øvrigt er der kun det materiale, som i min artikel fra 1975 om M. F. Dalager er fremdraget. Men det første notat i Weilbachs ovennævnte samlinger kan drøftes noget nærmere, og der kan kastes lidt lys over Matthias' uddannelse.

Uddannelsen som kunstmaler var på det tidspunkt meget ubestemt. Man begyndte i grundskolen, der dengang også frekventeredes af håndværkerlærlinge. Det er fritegningsskolen, som den i notatet blev benævnt. Den var så vidt vides delt i 3 „klasser“ eller „skoler“, hvortil man lejlighedsvis „avancerede“, dog ikke ved nogen termin, men efter hvordan eleven kvalificerede sig. Den tredje „skole“ var formentlig den, hvor man tegnede efter gibsmønstre. Når det hedder, at Matthias Dalager „avancerede i anden Fritegningsskole“, betyder det antagelig, at han i marts 1791 „rykkede op“ i denne tredje „skole“. Løffler, der nævnes som informator, var E. H. Løffler, den ene af de fire informatorer, som bistod de ligeledes fire professorer i undervisningen. Løffler har ikke gjort sig særlig bekendt i kunstens verden, men har sikkert været en nidkær lærer udi tegnekunsten.

Hvordan det gik med Matthias i tiden fra marts-april 1791 til foråret 1792, er der ingen oplysninger om. Han var antagelig blevet optaget på akademiet i 1789 i grundskolen. Har Matthias Dalager egentlig fået nogen uddannelse i maleriet i de tre år? Det ved vi heller ikke noget om.

Uddannelsen som kunstmaler foregik, foruden i „grundskolerne“, ved at ele-

„HIMMELFARTEN“

Oljemaleri formentlig af Matthias Ferslew Dalager 1792. Tilhører Jakobshavns kirke.

(Efter Gad: Grønlands historie III, Nyt Nordisk Forlag, 1976, tavle XVI.

Foto: Hans Petersen, Statens Museum for Kunst, 1976).

ven „gik“ hos én af professorerne, halvvejs privat, og lærte at male under denne professors vejledning. På et eller andet tidspunkt, når professoren fandt eleven moden dertil, blev den pågældende indstillet til at få sølvmedalje. Senere kunne han konkurrere til guldmedaljen, for sluttelig at få tildelt et rejsestipendium. Men da var der som regel gået flere år end de tre, som grundskolerne varede. Matthias Dalager synes i 1792 at være hørt op med egentlig uddannelse. Og i de tre år ses det ikke, at han har „gået“ hos nogen professor i malerkunsten.

I de år var det N. A. Abildgaard og Jens Juel, der var malerprofessorer, 1789–91 var Abildgaard desuden akademiets direktør. Eleverne blev i den tid manet til stadig flid ved allehånde kontrolforanstaltninger og aflæggelse af prøver på deres udvikling. Matthias „avancerede“ sikkert i kraft af sådan en prøve. Men vi ved ikke, om han har „gået“ hos Abildgaard eller Juel. Fra 1792 og et par år frem synes hans forhold til kunsten at være kølnet.

Det kan kun blive en fornemmelses-sag, når der gættes på, at Matthias Dalager i perioden 1791–92 har været ude for én eller flere skuffelser i forbindelse med sin videre karriere som kunstmaler. Besøget hos forældrene i sommeren 1792 ser ud til at have været en slags flugt, især når man tager i betragtning, hvor besværligt det var at få rejsemuligheder til Grønland dengang, og hvor karrig direktionen var med at give rejsetilladelse. Der må ligge noget mere bag denne rejse end blot et ønske om at besøge forældrene. Læst i denne belysning lyder faderens indledningsvis citerede

vurdering af sønnens „Genie og Talent“, som om han ønskede at støtte ham så meget, som han nu evnede.

Det tyder også på, at Matthias Dalager selv havde et kølnet syn på sine muligheder i kunstens verden. Hans forsøg på at blive ansat i KGH's tjeneste og hans håbløse hvalfangstprojekt, omtalt i artiklen 1975, peger i samme retning. I 1793 havde direktionen det indtryk, at „det ikke var den unge Dalager ret om at gjøre at uddyrke sin Konst“ (RA: KGHK, Indk. Br. 1789–1808, nr. 490 betænkning fra KGH til KGHK (Kommissionen af 1788), 8/2 1793). Hans reaktioner overfor direktionen og kommissionen kan også tolkes, som om han var ikke så lidt ude af ligevægt.

Under alle omstændigheder må det faktum, at han aldrig senere vendte tilbage til Kunstakademiet, tages som et vidnesbyrd om, at dette ikke har kunnet anerkende det „Genie og Talent“, som faderen – og han selv vel inderst inde også – tillagde ham. Men det gentages: vi ved intet og kan intet dokumentere, kun gisne.

Vi ved kun dette, at Matthias Dalager i sommeren 1792 er på Arveprinsens Ejland og sandsynligvis er hjemrejst i august og kommet til København engang sidst i november samme år. Om hans videre forhold i de nærmeste år derefter henvises til den førømtalte artikel i nærværende tidsskrifts nr. 3 1975. Her vender vi tilbage til sommeren 1792.

Matthias Dalager malede et eller andet billede der og forærede det til kirken i Jakobshavn. C. C. Dalager angiver denne koloni som hans fødested. Det var ikke i overensstemmelse med sandheden.

for Matthias var født på Ritenbenk i 1769, der dengang lå på Nûgssuaq-halvøens sydside, det nuværende Sarqaq. I det foreliggende kildemateriale nævnes ikke med ét ord, hvad det billede, Matthias skænkede kirken, forestillede, hvor stort det var, og om det var indrammet eller ej.

En gennemgang af Jakobshavn kirkes inventarlister har ikke givet bonus. De siger kun, at der var det alterbillede, som missionskollegiet i 1785 skænkede kirken. Det er til gengæld også selvfølgelig i denne forbindelse, for de inventarlister, vi har, stammer fra *før* 1792, og der er op til 1808 ellers ingen. Det må bemærkes, at der ikke endnu har været lejlighed til at undersøge missionskollegiets arkiv efter 1808 i den henseende. Jakobshavns missionariatsarkiv er for de ældste tiders vedkommende gået tabt. Men op til 1790 har der ikke været andre billeder i kirken end den nævnte altertavle.

I jubilæumsskriftet „Grønland i To-hundredaaret for Hans Egedes Landing“, Meddelelser om Grønland bind 60–61, 1921, opregnes inventaret i Jakobshavns kirke (bind 60, side 196) med en nødtørftig beskrivelse. Der meddeles det, at „Et ovalt Maleri fra omtrent samme Tid, forestillende Himmelfarten, uvist hvorfra, hænger i Forhallen.“ Med „samme Tid“ menes 1785, overdragelsesåret for altertavlen. Dette „ovale Maleri“ skulle altså udvise en samtidighed med altertavlen. Det passer meget godt med 1792. I 1921 og umiddelbart før, endsige senere, har man ikke vidst eller undersøgt, hvorfra dette maleri stammede, eller hvem der havde

malet det. H. Ostermann, der så vidt det kan ses skrev denne artikel i bind 60, og som ellers havde gransket flittigt i arkiverne, også i forbindelse med sin opsats i Personalhistorisk Tidsskrift 6. række VI, side 10 f. om slægten Dalager, har ikke været opmærksom på de før citerede passus i C. C. Dalagers brev af 4/8 1792. Mysteriet herskede fortsat.

Det var et tilfælde som så mange andre, at jeg stødte på disse linjer i brevet. Der kunne måske være en mulighed for at skabe forbindelsen mellem dem og meddelelsen om det ovale maleri. Ved nærmere forespørgsel i Jakobshavn afslørede det, at der i 1974/75 ikke mere hang noget ovalt maleri af himmelfarten i forhallen på Jakobshavns kirke. Man ledte efter det og fandt det henslængt på loftet af kirken blandt andre hengemte sager. Som det blev meddelt i note 2 til artiklen i nr. 3 1975, blev maleriet sendt til København i efteråret 1975 og på kirkeministeriets bekostning rensat og opfærneret. Arbejdet blev foretaget af Statens museum for Kunst, konservatorafdelingen.

Årtiers os fra tranlamper, tællelys og fugtige dampe fra kirkegængernes masser havde lagt et tykt lag, gråsort og fedtet, over hele billedet. Dette lag var gnedet godt ind af talrige „aftørringer“. Billedfladen havde ikke set fernis i umindelige tider.

Det fremgik tydeligt af det nødtørftigt rengjorte billede, at det ganske rigtigt forestillede himmelfarten, således som det ses på farveillustrationen til nærværende artikel. En nærmere beskrivelse af billedet i sig selv er vel ikke nødvendig. Det fremtræder på illustrationen,

således som det tog sig ud efter rensningen og opferniseringen. Der er ikke foretaget nogen reparationer. Det øverste lag af maling er sine steder skallet af. Derved fremkom en ældre staffering, som altså må formodes at ligge under hele maleriet.

„Himmelfarten“ er nemlig malet på en gammel, antagelig kasseret bordplade, der har siddet på et såkaldt vippebord. Den ene af træholderne til vippeanordningen sidder endnu bag på pladen. Denne plade er fremstillet af simpelt fyrretræ, temmelig smalle $3/4$ tommers brædder. På oversiden er pladen beklædt med en eller anden sort finér. Pladen er skåret ovalt til og kantet med en liste, rundt profileret, men smal. På et enkelt sted er den sprunget fra. Bordpladen har på oversiden været stafferet med et rankemotiv på hvid grund, så vidt man kan se det nu. Her ovenpå er himmelfarten malet. Listen rundt om pladen danner en slags ramme. På det bredeste sted af pladen måler den 73 cm og i højden 104 cm. Dette svarer til 1 alen og 4 tommer i bredden og 1 alen 16 tommer, eller $1\frac{2}{3}$ alen i højden. Alle mål synes rimelige i forholdet og nemme at arbejde med.

Man kan så lade fantasien spille frit og konstruere en historie, som på ingen måde kan finde sin dokumentation eller blot en anelse deraf. Lad os da tænke os, at dette vippebord er fremstillet af en lokal tømrer ved Ritenbenk eller et af de andre steder, hvor C. C. Dalager opholdt sig med sin familie. Igennem årene er det ved de mange flytninger, som Dalager-familien måtte foretage, gået i stykker under transporten, som

bestemt heller ikke dengang var blid mod møblerne. Bordet synes ellers at være solidt lavet, men dog noget klodset, hvilket indicerer en lokal håndværker som fremstilleren. Da nu Matthias Dalager besøgte forældrene ved Arveprinsens Ejland i 1792, skulle han vise, hvad hans „Genie og Talent“ formåede. Han kunne jo ikke have sine tegninger og malerier med i bagagen fra København. Der var kun plads til det nødvendigeste, og han har sikkert rejst på den billigste måde, ikke som kahytpassager. Ved Arveprinsens Ejland har Matthias søgt efter materiale at male på. Papir til at tegne på, havde faderen ikke for meget af. Der skulle dengang spares på det knapt tilmålte papir til koloniens forbrug.

Således kommer den kasserede bordplade ind i historien. Pladen var velegnet til at lave et maleri på. Det var dengang såre almindeligt at male i olje på finér. Maleriet var desuden, når det var færdigt, på forhånd indrammet ved kantlisten omkring pladen. Og så smurte Matthias sit billede op derpå. Der står med vilje *smurte*; for det ovale billede, vi kender, gør nærmest indtryk af at være sat op med en vis hast. Matthias kan ikke have haft mange dage til rådighed for at male ved Arveprinsens Ejland. Han skulle helst tilbage med samme skib, hvormed han var rejst ud.

Hvad enten nu Matthias har malet denne himmelfart eller ej, så fremtræder dette billede ikke som noget enestående kunstværk. En nærmere kunstkritisk undersøgelse af billedet er dog ikke foretaget. Det ville være en bekostelig afære, og maleriet synes ikke at være

værdifuldt nok i forhold dertil. En kunsthistoriker karakteriserede det efter en kortvarig betragtning som ganske habilt gjort, men i øvrigt svarende til de mange billeder med religiøst emne, der er malet af ferne landsbymalere og ophængt rundt omkring i danske og norske landsbykirker. En karakteristisk ubehjælpssomhed i den halvrealistiske figurtegnning gør sig gældende. Af forskellige detaljer kan det tydeligt ses, at den, der har malet figurerne på dette billede, har lært noget, men ikke nok. Der er visse „vanskelige steder“, f. eks. ved perspektivet i hænderne og deres anatomi, der ikke er klaret, eller som maleren er gået let hen over. Figurernes teatraliske stivhed kan muligvis pege hen mod attituderne i Matthias Dalagers senere malerier.

Kriteriet for, at dette himmelfartsbillede er malet i 1700-tallets sidste del, ligger i opstillingen og emnets behandling. Der er muligvis malet efter et forlæg, et kobberstik eller en tegning eller et andet maleri, således som det fra gammel tid var vanligt blandt både større og mindre „håndværkere“ inden for kirkekunsten. En hastig undersøgelse af, hvilke muligheder for forlæg der i dette tilfælde kunne være tale om, har intet resultat givet. Der kan dog ikke herske nogen tvivl om, at såvel disposition som komposition i billedet er såre traditionel og almindelig. Men når der ikke kan henvises til et konkret forlæg, behøver det ikke at betyde, at der intet har været. Købmand C. C. Dalager havde, efter hvad vi ved, en ret omfattende bogsamling i forhold til, hvad der ellers var almindeligt blandt private i

datidens Grønland. Den var så stor, at inspektøren ved Godhavn engang opfordrede Dalager til at åbne sit bibliotek som en lånebogsamling. Vi ved blot ikke, hvad denne bogsamling rummede. Der har sikkert været religiøse bøger iblandt, så sønnen kan udmærket godt have fundet sit forlæg blandt kobberstikkene i faderens bøger. Endelig er der jo også den mulighed, at hele kompositionen kan bero på malerens egen fantasi på baggrund af datidens traditionelle kirkekunst og kunsthåndværk.

Alt tyder på, at dette maleri skrives sig fra 1790'erne. Materialet, det er malet på, indikerer en sådan knaphed på egnet emne, at maleren har været tvunget til at bruge en kasseret bordplade. Det indikerer også, at det er malet i Grønland og i en vis hast, så maleren har måttet bruge, hvad der var for hånden og bedst egnet. Det ser også ud, som om der er malet med en hastig hånd.

Disse forskellige udvendige kriterier peger for mig på, at Matthias Ferslev Dalager udmærket kan have ført penslen til dette maleri. Desværre mangler billedet ganske signatur. Har maleren ikke villet vedkende sig sit opus? – Man kan fortolke dette som et tiltalende træk hos personen bag maleriet. Det passer ikke til Matthias Dalagers selvhævdende opførsel i andre, men senere forhold. Han er senere ret selvbevidst, også om sine egne evner som kunstner.

Indtil det bliver afsløret, at dette billede stammer andetsteds fra, har man lov til at tro, at dette himmelfartsbillede er identisk med det, som Matthias Ferslev Dalager efter faderens brev til direktionen skænkede Jakobshavns kirke

i 1792. Hvis dette virkelig er tilfældet, så repræsenterer det det første kendte maleri af en person, født i Grønland og af halv grønlandsk afstamning. Denne person er den første, der har fået nogen kunstnerisk uddannelse. Selv om maleriet her ikke kan betegnes som nogen

bemærkelsesværdig kunstnerisk præstation, bør det dog holdes i en vis ære og ikke ligge henslængt på et støvet kirke-loft, udsat for skiftende kulde og varme og fugtighed. Men dette kun, indtil det afsløres, at hele denne artikels indhold beror på fri fantasi.